

PUBLIKACJA
SZKŁEM MALOWANE. PROBLEMATYKA KONSERWATORSKA EMALIERSTWA
TORUŃ, WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA 2020

Konserwacja zespołu renesansowych naczyń i plakiet pochodzących ze słynnego ośrodka sztuki emalierskiej w Limoges, wytworów emalierstwa chińskiego oraz przedmiotów zdobionych emalią inkrustowaną z 1. poł. XVIII w. zainicjowała poszukiwanie nowych metod konserwatorskich dla tego typu zabytków. Korzystając z nowoczesnych technik badawczych, takich jak XRF, FTIR, SEM czy EDS, ustalono m.in. stratyografię oraz skład emalii i rodzaj materiałów użytych do wcześniejszych napraw. Rozwinięto metodykę konserwacji w zakresie konsolidacji (grant Narodowego Centrum Nauki nr NN105431740), zastosowania kompozytów do imitatorskiego uzupełniania ubytków w emalii oraz materiałów do unifikacji kolorystycznej. Wypracowano różne koncepcje konserwacji będące wypadkową uwarunkowania historycznego kolekcji, wartości artystycznej wytworów emalierskich oraz ich walorów wystawienniczych.

Wyniki badań, tj. opracowaną metodykę konsolidacji oraz dobrane środki, opracowane masy do uzupełniania ubytków w emalii oraz wybrane środki do scalania kolorystycznego, zaimplementowano w trakcie konserwacji kilkudziesięciu zabytków ze zbiorów Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Rezultaty badań oraz wykonanych prac zaprezentowano na 16th Triennial Conference, Lizbona, 19–23 września 2011 r. oraz ICOM-CC 6th Experts' Meeting Enamel on Metal Conservation, Muzeum Narodowe w Warszawie, 19–20 maja 2016 r. Przygotowano również kilka publikacji poświęconych technice wykonania tego typu dekoracji oraz metodom konserwacji tej grupy zabytków.

Efekty konserwacji zaprezentowano na wystawie habilitacyjnej, która odbyła się w Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu w dniach 1–31 lipca 2020 r.

W monografii:

EMALIA ŻŁOBKOWA

W technice żłobkowej zagłębienia na powierzchni przedmiotu, wykonane grawerowaniem, trawieniem lub po prostu odlane, wypełniano pastą sporządzoną ze sproszkowanej emalii. Po wypaleniu powierzchnię szlifowano. W emalii żłobkowej metal współgra z warstwą barwną tworząc, rysunek opracowania, podział formy.

Technikę tę znano już w starożytności, ale rzadko po nią sięgano. Popularna stała się dopiero w II–III w. p.n.e. w sztuce celtyckiej, zwłaszcza związanej z kulturą lateńską. Wykorzystywana była do tworzenia geometrycznych ornamentów z dominującą czerwień. Dekorację tworzone przez uplastycznienie szkliva, które wprawiano w zagłębienia. Z *Obrazów Filostrata* III z III w. pochodzi najstarszy opis emaliowania: „[...] wylewają te kolory na rozgrzany brąz, przylegają, stają się twarde jak kamień i zachowują wzory, które są na nim wykonane [...]” (Bk I, 28.64). Technikę żłobkową wiąże się z okresem romańskim, gdy dekorowano w ten sposób naczynia liturgiczne, relikwiarze skrzynkowe i plakiety. W Limoges i na terenie Hiszpanii zwykle wykonywane były z połączanej miedzi. Natomiast twórcy nadmozańscy często posługiwali się złotem lub złożonym srebrem. Znakomitymi przykładami tej sztuki są: tryptyk Stavelota – złoty relikwiarz i przenośny ołtarz – wyrób nadmozański z 1156 r., oraz relikwiarz skrzynkowy Thomasa Becketa (Limoges, ok. 1190–1200). Prezentują one odmienną koncepcję stosowania emalii. Przedstawienia na tryptyku mają emaliowane postacie, natomiast na drugim zabytku zdobione są tła.

EMALIA KORPUSOWA

Techniki korpusowej używano do emaliowania rzeźb i płaskorzeźb. Pokrywano całą ich powierzchnię lub akcentowano kolorem tylko wybrane elementy. Z emalii na szkielecie z drutu mogły być wykonane drobniejsze detale. W technice tej stosowano zarówno opakowe, jak i transparentne szkliva.

Technikę opracowano pod koniec XIV w. we Francji. Przykładowe wytwory tego okresu to relikwiarz Świętego Ciernia (British Museum) oraz tableau Świętej Trójcy (Luwr). Kunszt w jej stosowaniu osiągnął Benvenuto Cellini, który na zlecenie króla Francji Franciszka I w latach 1540–1543 wykonał arcydzieło sztuki złotniczej – słynną salierę (Kunsthistorisches Museum w Wiedniu). Chętnie sięgał po nią również Peter Carl Fabergé.

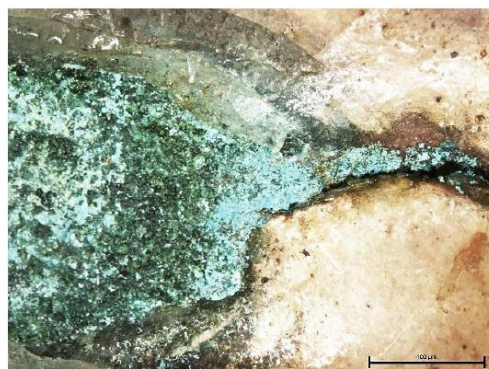

PROCESY NISZCZĄCE EMALIĘ

CZYNNIKI MECHANICZNE

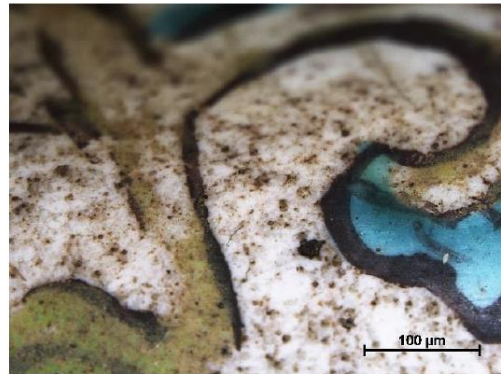
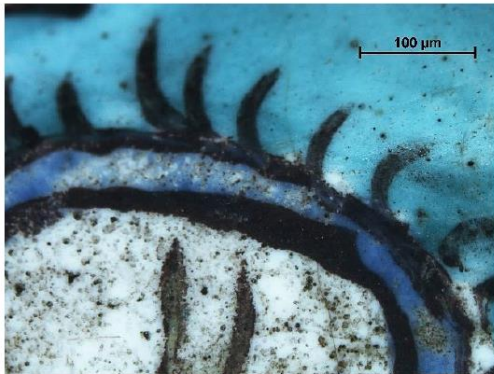
Zniszczenia mechaniczne emalii mogą być spowodowane przypadkowym uderzeniem, użytkowaniem, a także szokiem temperaturowym. Pogłębiają je wady technologiczne oraz korozja emalii i podłoża metalowego. Ich zasięg i charakter zależy przede wszystkim od charakteru czynnika mechanicznego działającego na przedmiot, a także od jego geometrii, rodzaju techniki i przyjętych rozwiązań w układzie dekoracji. Można podzielić je na zniszczenia z odsłonięciem podłoża metalowego oraz dotyczące wyłącznie warstwy dekoracyjnej.

Do pierwszej grupy będą należeć odspojenia emalii. Niewielka deformacja podłoża wpływa na osłabienie lub/i utratę adhezji powłoki. Tworzą się wolne przestrzenie. W efekcie pozbawiona podparcia warstwa szklawa jest wyjątkowo narażona na wykruszenie. Szczególnie rozległe ubytki powstają na korpusach wykonanych z blachy miedzianej, o znacznej plastyczności, a więc podatności na odkształcenia. Dochodzi nawet do ich rozdarcia. Nawet niewielkie oddziaływanie mechaniczne prowadzi do znacznego zniszczenia emalii malarskiej. W przypadku emalii komórkowej metalowe przegródki zatrzymują proces odpajania. Na obszarach objętych uszkodzeniem pozostają niekiedy cząstki emalii. Pozbawiony emalii metal nie jest chroniony antykorozyjnie. Narastające produkty korozji powo-

MISA
Chiny
1736–1795 w.

Naczynie użytkowe, misa, o numerze inwentarza Wil.258, to osiemnastowieczny wytwór sztuki chińskiej. Dekorowana jest emalią wykonaną w technice malarskiej. Ma kształt muszli o wymiarach 38,5 cm długości, 30 cm szerokości i 10 cm wysokości. Ustawiona jest na trzech niskich i stożkowatych nóżkach. Naczynie zdobi wielobarwny ornament roślinny w układzie pasmowym podkreślającym organiczną bryłę.

Charakterystyczne cechy techniki wykonania (fot. Alina Tomaszewska-Szewczyk)

Misę wykonano z blachy miedzianej. Formę nadano jej za pomocą repusowania kształtującego. Dekoracja emalierska powstawała wieloetapowo i jednocześnie obustronnie. Najpierw na całość założono grubą warstwę wysokotopliwej, opakowej emalii białej, a następnie nakładano kolejne powłoki transparentnego szkliwa o szerokiej palecie barw, tworząc bogatą dekorację ornamentalną. Brzeg naczynia wykończono mosiężnymi okuciami.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
TECHNIKI EMALIERSKIE.....	8
EMALIA KOMÓRKOWA	10
EMALIA ŻŁOBKOWA.....	11
EMALIA KORPUSOWA	11
EMALIA MALARSKA	12
EMALIA FILIGRANOWA	13
EMALIA PRZEJRZYSTA.....	13
EMALIA AŻUROWA	13
EMALIA INKRUSTOWANA	14
MALOWANIE NA EMALII.....	14
PROCESY NISZCZĄCE EMALIĘ	15
CZYNNIKI MECHANICZNE	15
CZYNNIKI CHEMICZNE	16
KONSERWACJA EMALII KOMÓRKOWEJ.....	18
KONSERWACJA EMALII KORPUSOWEJ.....	21
KONSERWACJA EMALII LIMUZYJSKICH.....	24
KONSERWACJA CHIŃSKIEJ EMALII MALARSKIEJ	57
KONSERWACJA EMALII INKRUSTOWANEJ.....	65
BIBLIOGRAFIA.....	70